

Η υπογραφή της Συνθήκης για το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα μπορεί να ανοίξει μια νέα εποχή για την Ευρωπαϊκή Ένωση, εφόσον προηγουμένως επιτευχθεί κάτι που δεν είναι καθόλου απλό και αυτόνοτο: Η κύρωση και η επικύρωση της Συνθήκης από τα 25 κράτη-μέλη σύμφωνα με τις συνταγματικές διαδικασίες που προβλέπονται στο καθένα από αυτά, είτε μέσω δημοψηφίσματος, είτε μέσω του Κοινοβουλίου, είτε μέσω του συνδυασμού αυτών των δύο τρόπων.

Όπως συμβαίνει πάντοτε έως τώρα με τα μεγάλα βήματα στην πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (από την Ενδιά Πράξη στο Μάαστριχτ, από εκεί στο Άμστερνταμ και στη συνέχεια στη Νίκαια), η υπογραφή της νέας Συνθήκης και η έναρξη των διαδικασιών κύρωσής της σηματοδοτεί ουσιαστικά την έναρξη μιας νέας διαπραγματεύσεως.

Ο συμβολισμός

Τώρα, βέβαια, τα πράγματα αλλάζουν, στο συμβολικό τουλάχιστον επίπεδο, καθώς για πρώτη φορά η Ευρωπαϊκή Ένωση προσχωρεί στη σημειολογία του Συντάγματος. Η έννοια του Ευρωπαϊκού Συντάγματος έχει πλέον καθιερωθεί, παρ' ότι κατ' ακριβολογία πρόκειται για μια διεθνή συνθήκη που τροποποιεί, κωδικοποιεί και αντικαθιστά τις υφιστάμενες ιδρυτικές συνθήκες. Αυτή όμως η συνθήκη είναι «συνταγματικόμορφη». Αποδέχεται και χρησιμοποιεί τις κειμενολογικές αρχές που διέπουν τα εθνικά Σύνταγματα. Αυτή η αλλαγή στη νομοτεχνική μορφολογία και την εσωτερική οικονομία του κειμένου της συνθήκης ασκεί ουσιαστική επίρροη στο ίδιο το κανονιστικό περιεχόμενό της και στη μέθοδο της ερμηνείας της, δηλαδή της εφαρμογής της.

Οι διαδικασίες κύρωσης και επικύρωσης της Συνθήκης για το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα θέτουν συνεπώς επί τάπητος, με συνολικό και σαφή τρόπο, όλα τα ζητήματα που συνδέονται με το μέλλον της Ευρώπης: οικονομικά, κοινωνικά και αναπτυξιακά, θεσμικά, πολιτικά, ιδεολογικά και πολιτιστικά. Το κρισιότερο όμως από τα ζητήματα αυτά είναι το δημοκρατικό ζήτημα: Ποιος νομιμοποιείται να αποφασίζει σε τελική ανάλυση για το μέλλον της Ευρώπης, οι ίδιοι οι λαοί της απευθείας ή ενδιάμεσα όργανα;

Η εθιμική πρακτική

Σε πολλά κράτη-μέλη όλες οι έως τώρα μεγάλες τροποποιήσεις των συνθηκών που συγκροτούν το πρωτογενές δικαίωμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης έγιναν αντικείμενο δημοψηφισμάτων. Αυτό γίνεται και τώρα σε δώδεκα κατά πάσα πιθανότητα κράτη-μέλη.

Στην Ελλάδα ποτέ έως τώρα οι σταθμοί στη διαδρομή της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (δηλαδή οι μεγάλες τροποποιήσεις των συνθηκών και τα αλληπάλληλα κύματα διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης) δεν έγιναν αντικείμενο δημοψηφίσματος. Με εξαίρεση άλλωστε την περίοδο 1977-1981, ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός της χώρας ήταν πάντοτε αντικείμενο ευρύτατης πολιτικής συναίνεσης και πάντως συναίνεσης ανάμεσα στην εκάστοτε κυβερνητική πλειοψηφία και την εκάστοτε αξιωματική αντιπολίτευση. Οι περισσότερες από τις μεγάλες θεσμικές εξελί-

Του
**ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ
ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ**

Ευρωπαϊκό συνταγματικό δημοψήφισμα

ξεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν έγιναν ούτε καν αντικείμενο μιας σε βάθος κοινοβουλευτικής συζήτησης. Η εφαρμογή των σχετικών συνταγματικών διατάξεων (άρθρο 28 παρ. 2 και 3) κάθε άλλο παρά σχολαστική υπήρξε όλα αυτά τα χρόνια, παρ' ότι είναι πάντοτε κρίσιμο το ζήτημα της συνταγματικής βάσης και ιδίως το ζήτημα της αναγκαίας πλειοψηφίας, που κατά την ορθότερη άποψη πρέπει να είναι αυτή των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών (180/300).

Αυτό το έντονα συναινετικό κλίμα αποτυπώθηκε και στην τελευταία αναθεώρηση του Συντάγματος (2001), κατά την οποία προστέθηκε κάτω από το άρθρο 28 ερμηνευτική δήλωση με την οποία αποσαφηνίζεται ότι το άρθρο αυτό είναι το συνταγματικό θεμέλιο για τη μέχρι τέλους συμμετοχή της Ελλάδας στις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Συμπληρωματική ερμηνευτική δήλωση για τη συμμετοχή στο κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα τέθηκε κάτω από το άρθρο 80.

Η Συνθήκη για το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα είναι όμως μια πρόκληση πολύ μεγαλύτερη από όλες τις προηγούμενες τροποποιήσεις των συνθηκών. Η Ελλάδα είναι πλέον παλιό μέλος της Ένωσης και εταίρος του σκληρού πυρήνα της ΟΝΕ. Για την ελληνική κοινωνία, η Ευρώπη σημαίνει πάντοτε δημοκρατία, ασφάλεια και πρόοδο. Όμως η ευρωπαϊκή αντίληψη των Ελλήνων έχει πάψει προ πολλού να είναι απλουστευτική και μονοδιάστατη. Για τη μεγάλη πλειοψηφία του ελληνικού λαού, η Ευρώπη πρέπει να είναι η κοινωνική Ευρώπη της πλήρους απασχόλησης και του κοινωνικού κράτους, η Ευρώπη του ιδεολογικού και πολιτικού πλουραλισμού, της πολιτιστικής ανεκτικότητας και πολυμορφίας, της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτή η Ευρώπη δεν είναι όμως αυτόνοτη. Είναι ένα διαρκές διακύβευμα.

Η νέα πρόκληση

Το βήμα, συνεπώς, αυτό της Ελλάδας προς το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα και την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση πρέπει να είναι βήμα ενσυνείδητο και αποφασιστικό. Πρέπει να είναι ένα βήμα που θα το κάνει άμεσα και πανηγυρικά ο ελληνικός λαός, ο οποίος πρέπει να εκφραστεί μέσα από ένα δημοψήφισμα. Υπάρχει βέβαια ο κίνδυνος να διαμορφωθούν έτσι ψευδή πολιτικά μέτωπα που θα στοιχίζουν απ' ενός μεν πολιτικές δυνάμεις (όπως το ΠΑΣΟΚ και η Νέα Δη-

μοκρατία) που είναι με το δικό τους σκεπτικό η κάθε μια υπέρ του Ευρωπαϊκού Συντάγματος και της ευρωπαϊκής προοπτικής της χώρας, απ' ετέρου δε πολιτικές δυνάμεις που είναι κατά της Ευρωπαϊκής Ένωσης και δυνάμεις που απορρίπτουν ως ανεπαρκές το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα από μια μαξimalιστική οπτική γωνία (όπως το ΚΚΕ και ο Συνασπισμός, αντίστοιχα). Υπάρχει επίσης το προφανές ενδεχόμενο να τροφοδοτηθεί ένα λανθάνον ευρωσκεπτικιστικό ρεύμα που εύκολα μπορεί να κρεώσει στην Ευρωπαϊκή Ένωση όλα τα προβλήματα μιας κοινωνίας αναπτυγμένης μεν, αλλά βαθιά δικασμένης ανάμεσα στο ημισφαίριο της ασφάλειας και το ημισφαίριο της ανασφάλειας, που παράγει τις δικές της προκλητικές αδικίες και ανισότητες.

Το όφελος όμως από την πράξη της πολιτικής και δημοκρατικής συμμετοχής των πολιτών στη διαδικασία του δημοψηφίσματος μπορεί να είναι μεγαλύτερο και για την προοπτική και για την ουσιαστική αναβάθμιση του πολιτικού λόγου και διαλόγου

Το όφελος από την πράξη της πολιτικής και δημοκρατικής συμμετοχής των πολιτών στη διαδικασία του δημοψηφίσματος μπορεί να είναι μεγαλύτερο και για την προοπτική της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, αλλά και για την ουσιαστική αναβάθμιση του πολιτικού λόγου και διαλόγου

το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα και δυστυχώς διέρχονται σιωπηρά μπροστά από τα μάτια των πολιτών. Η στάση μας απέναντι στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση πιστεύω ότι πρέπει να είναι σαφώς θετική. Η στάση αυτή πρέπει όμως να είναι ενσυνείδητη και να βασίζεται στην πλήρη αξιολόγηση όλων των θεσμικών, πολιτικών, αναπτυξιακών και κοινωνικών δεδομένων.

Οι τύποι δημοψηφίσματος

Η διάταξη του άρθρου 44 παρ. 2 του ελληνικού Συντάγματος που προβλέπει το θεσμό του δημοψηφίσματος έχει μεινει ανενεργός από το 1975 που θεσπίστηκε μέχρι σήμερα, παρ' ότι βελτιώθηκε με την αναθεώρηση του 1986. Η ελληνική συνταγματική τάξη προβλέπει μάλιστα δύο είδη δημοψηφίσματος. Το πρώτο είδος διεξάγεται για κρίσιμα εθνικά θέματα και προκηρύσσεται με απόφαση της απόλυτης πλειοψηφίας της Βουλής ύστερα από πρόταση της κυβέρνησης. Πολλοί χαρακτηρίζουν το δημοψήφισμα αυτό «συμβουλευτικό», γιατί δεν οδηγεί ευθέως στην έκδοση μιας συγκεκριμένης νομικής πράξης. Είναι όμως προφανές ότι μια άμεση έκφραση της βούλησης του λαού παράγει έννομες συνέπειες που δεσμεύουν επί της αρχής όλα τα κρατικά

όργανα στην άσκηση των αρμοδιοτήτων τους, περιορίζοντας τη διακριτική τους ευχέρεια. Το δεύτερο είδος δημοψηφίσματος είναι νομοθετικό - κυρωτικού χαρακτήρα και αφορά ψηφισμένο ήδη από τη Βουλή νομοσχέδιο με το οποίο ρυθμίζεται κρίσιμο κοινωνικό ζήτημα. Το δημοψήφισμα αυτό προκηρύσσεται με απόφαση που λαμβάνεται με πλειοψηφία των τριών πέμπτων (180/300), με πρόταση των δύο πέμπτων (120/300) του συνολικού αριθμού των βουλευτών. Αυτό το δημοψήφισμα είτε κυρώνει είτε απορρίπτει συγκεκριμένο νομοσχέδιο και άρα έχει άμεσες πολιτικές αλλά και νομικές συνέπειες, τόσο σε σχέση με τη Βουλή που έχει την αρμοδιότητα ψήφισης των νόμων όσο και με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας που έχει την αρμοδιότητα έκδοσης των νόμων.

Με δεδομένο ότι για την κύρωση και την επικύρωση της Συνθήκης για το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα από την Ελλάδα πρέπει οπωσδήποτε να εφαρμοστούν οι διαδικασίες του άρθρου 28 και με δεδομένο ότι η συμμετοχή της Ελλάδας στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση μπορεί να θεωρηθεί και ζήτημα εθνικό (δηλαδή εξωτερικής πολιτικής), αλλά και πολύδιάστατο κοινωνικό ζήτημα που αφορά όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής (και βέβαια όχι ζήτημα στενά δημοσιονομικό κατά το άρθρο 78 του Συντάγματος), δημοψήφισμα μπορεί να προκληθεί και να οργανωθεί υπό δύο διαφορετικές εκδοχές: Είτε με πρωτοβουλία της κυβέρνησης πριν από την εισαγωγή στη Βουλή του νομοσχεδίου για την κύρωση της Συνθήκης για το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα, είτε με πρωτοβουλία 120 βουλευτών μετά την ψήφιση από τη Βουλή του νομοσχεδίου για την κύρωση της Συνθήκης. Και στη μία και στην άλλη περίπτωση, η Βουλή είναι προφανές ότι δεσμεύεται από τη βούληση του εκλογικού σώματος που θα εκφραστεί άμεσα, αλλά είναι αυτή η ίδια που απευθύνεται στο εκλογικό σώμα με απόφαση της απόλυτης πλειοψηφίας της. Άρα το δημοψήφισμα είναι από την άποψη αυτή απολύτως εναρμονισμένο με τον κοινοβουλευτικό χαρακτήρα του πολιτεύματός μας.

Η πρωτοβουλία του ΠΑΣΟΚ

Το ΠΑΣΟΚ έθεσε ήδη το θέμα με απόφαση του συνεδρίου του. Εναπόκειται συνεπώς στην κυβέρνηση να δηλώσει -όχι όπως έκανε βιαστικά, αλλά μετά από περίσκεψη- αν προτίθεται να αναλάβει πρωτοβουλία για τον πρώτο τύπο δημοψηφίσματος. Διαφορετικά το ΠΑΣΟΚ μπορεί και πρέπει πλέον να θέσει το θέμα στη Βουλή (με τη συμμετοχή του ΚΚΕ και του Συνασπισμού για να συγκεντρωθεί ο αναγκαίος αριθμός των 120 βουλευτών), προκειμένου να προταθεί η διεξαγωγή δημοψηφίσματος του δεύτερου τύπου, άμεσα μετά την ψήφιση του νομοσχεδίου για την κύρωση της Συνθήκης για το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα (άρθρο 28 παρ. 2) και πριν από την έκδοση του σχετικού νόμου και τη συντέλεση της διεθνούς πράξης της επικύρωσης της Συνθήκης (άρθρο 36 παρ. 2). Όσοι αρνούνται στο Ευρωπαϊκό Σύνταγμα τον κατά κυριολεξία συνταγματικό του χαρακτήρα, επικαλούνται την έλλειψη μιας γνήσιας συντακτικής διαδικασίας βασισμένης στη συμμετοχή των ευρωπαϊκών λαών, δηλαδή του λεγόμενου ευρωπαϊκού δήμου. Μπορεί όμως τα κράτη-μέλη και οι ευρωπαϊκές κοινωνίες να αποδειχθούν πιο πρωτότυπες και ευρηματικές από τους θεωρητικούς, για μια ακόμη φορά.